

Občianske vedomosti 14-ročných žiakov: medzinárodné komparácie¹

Ladislav Macháček

Katedra politológie FSV UCM v Trnave

Medzinárodný výskum ICCS 2009 skúma a analyzuje, ako sú mladí ľudia pripravení prevziať občianske roly v rozličných krajinách v 21. storočí. Táto štúdia skúmala aj občianske znalosti slovenských 14-ročných žiakov (na výskumnej vzorke 2970 respondentov). Medzinárodné porovnania dokazujú, že 14-roční žiaci na Slovensku dosahujú pozoruhodné výsledky úrovne občianskych vedomostí v teste ICCS vo všetkých skúmaných oblastiach. Porovnania Slovenska s Českom umožňujú konštatovať, že naši žiaci dosahujú lepšiu úroveň občianskych vedomostí. Lepšie výsledky dosahujú slovenskí žiaci aj v porovnaní so žiakmi 23 krajín EÚ s výnimkou jedinej oblasti – odôvodňovanie a analýza. PEDAGOGIKA.SK, 2012, ročník 3, č. 2: 100-123

KLúčové slová: občianska spoločnosť, občianske princípy, občianska angažovanosť, občianska identita, občianske vedomosti.

14-Year-Old Students' Civic Knowledge: International Comparisons. *The international study ICCS 2009 investigated and analysed how young people are prepared to undertake their roles as citizens in different countries in the 21st century. This study investigated also the civic knowledge of Slovakian 14-year-old students (on the basis of a sample of 2970 respondents). The international comparisons show that the 14-year-old students in Slovakia are achieving remarkable results across all domains of civic knowledge measured by the ICCS test. The overall level of civic knowledge of students in Slovakia is higher compared to the results of students from the Czech Republic. Slovakian students are performing better than students from 23 EU countries in all but one domain: reasoning and analyzing. PEDAGOGIKA.SK, 2012, Vol. 3, (No. 2: 100-123)*

Key words: civic society, civic principles, civic participation, civic identities, civic knowledge.

¹ Na príprave tejto štúdie, ale predovšetkým Národnej správy ICCS 2009 s nami intenzívne spolupracoval Mgr. Ervin Šťava (Núcem, Bratislava). Radi by sme využili túto príležitosť a vyjadrili mu poďakovanie za jeho ochotu a trpezlivosť s akou reagoval na naše maximalistické požiadavky pri príprave štatistických podkladov pre analýzu a interpretáciu výsledkov výskumu.

Úvod

Cieľom štúdie ICCS 2009 je hľadanie odpovede na nové – globálne výzvy pre vzdelávanie žiakov ako budúcich občanov. Medzinárodná štúdia o občianskom vzdelávaní a výchove k občianstvu ICCS 2009 (International Civic and Citizenship Education Study) bola druhou takouto štúdiou², ktorej sa zúčastnila SR a ČR.

Novou výzvou pre jednotlivé krajiny sa stali:

- zmeny vonkajšieho ohrozenia občianskej spoločnosti – vzostup teroristických útokov by mal vyústiť do zvýšenia významu občianskej výchovy,
- migrácia obyvateľstva v rámci krajiny a kontinentov je výzvou pre koncept identity a uľahčenie udržiavania sociálnej súdržnosti na komunálnej aj celospoločenskej úrovni,
- obyvateľstvo mnohých krajín uznáva hodnoty demokratického systému vládnutia, ktoré však ohrozuje spoločenská a ekonomická nerovnosť,
- zvýšenie dôležitosti nevládných organizácií ako sprostredkovateľa pre aktívnych občanov pri ich participácii od náboženských až po ochranu ľudských práv a ochranu životného prostredia,
- pokračujúca modernizácia a globalizácia spoločnosti sprístupnila nielen nové médiá, ale aj vzrast konzumu a individualizmu.

Tabuľka č. 1. **Krajiny, ktoré sa zúčastnili štúdie ICCS 2009**

Európa			Južná Amerika	Ázia a Oceánia
Anglicko	Írsko	Rakúsko	Dominikánska republika	Indonézia
Belgicko (flámska časť)	Lichtenštajnsko	Ruská federácia	Guatemala	Republika Kórea
Bulharsko	Litva	Slovensko	Chile	Nový Zéland
Cyprus	Lotyšsko	Slovinsko	Kolumbia	Taiwan
Česká republika	Luxembursko	Španielsko	Mexiko	Thajsko
Dánsko	Malta	Švajčiarsko	Paraguaj	
Estónsko	Nórsko	Švédsko		
Fínsko	Poľsko	Taliano		
Grécko				

² Pozri: Občianske vzdelávanie a výchova mládeže k občianstvu. Národná správa z medzinárodnej štúdie občianskeho vzdelávania ICCS 2009, NUCEM, Bratislava 2012, 145 s. Národní zpráva z Medzinárodní studie občanské výchovy. Ústav pro informace ve vzdělávání. Praha 2010, 217 s.

Štúdia ICCS 2009³ skúma spôsoby, ako sa žiaci pripravujú prevziať občianske roly v rôznych krajinách v 21. storočí. Zahŕňa tak národný, ako aj regionálny kontext (EÚ) a zbiera informácie o špecifikách občianskeho vzdelávania a občianskej výchovy (politických, kultúrnych a výchovných súvislostiach v každej účastníckej krajine). Do štúdie ICCS 2009 boli pozvané všetky účastnícke krajiny IEA. Z nich sa zúčastnilo tejto štúdie 38 vrátane Slovenskej republiky. SR sa štúdie ICCS 2009 zúčastnila vďaka podpore Európskej komisie (grant EACEA).

Rámec testovania ICCS pozostával z dvoch častí:

- Základný rámec občianstva a občianskeho vzdelávania: zadanie vedomostného testu a postojového dotazníka pre žiakov.
- Kontextuálny rámec: zisťuje predpokladané vplyvy pôsobiace na vedomosti a postoje žiakov umožňujúce vysvetliť ich variabilitu.

Základný rámec ICCS bol operacionalizovaný do nasledujúceho počtu položiek v teste a dotazníku, uvedených v tabuľke č. 2.

Tabuľka č. 2. Pokrytie domén v teste a dotazníku pre žiakov

		Obsahová doména				spolu
		občianska spoločnosť a systémy	občianske princípy	občianska angažovanosť	občianska identita	
kognitívne domény	vedomosti	15	3	1	-	19
	analýza a argumentácia	17	22	17	5	61
	Spolu	32	25	18	5	80
afektívno-behaviorálne domény	presvedčenie o hodnotách	12	12	-	-	24
	postoje	12	18	18	14	62
	očakávané správanie	-	-	21	-	21
	súčasnú správanie	-	-	14	-	14
	Spolu	24	30	53	14	121

³ Výskumný projekt ICCS 2009 bol riadený konzorciom, ktoré pozostávalo z troch partnerských organizácií: ACER (The Australian Council for Education Research), NFER (The National Foundation for Educational Research), LPS (Laboratorio di Pedagogia Sperimentale) IEA – IEA (Hamburg, Amsterdam).

Čo ICCS monitoruje?

ICCS skúma vedomosti, postoje a názory žiakov v štyroch oblastiach:

1. oblasť: občianska spoločnosť a systémy

Občania: roly, práva, zodpovednosť a príležitosti.

Štátne inštitúcie: centrálna vládna a zákonodarná inštitúcia.

Občianske inštitúcie: sprostredkujúce styk so štátnymi inštitúciami.

2. oblasť: občianske princípy

Rovnosť: spravodlivé zaobchádzanie pre všetkých.

Sloboda a nezávislosť: prejavu.

Sociálna súdržnosť: spolupatričnosť s inými a v rámci komunít k celej spoločnosti.

3. oblasť: občianska angažovanosť

Rozhodovanie.

Ovplyvňovanie: diskutovanie, demonštrovanie, selektívne nakupovanie.

Účasť na živote komunity: dobrovoľníctvo, členstvo v organizáciách.

4. oblasť: občianska identita

Obraz seba samého: podľa postavenia v komunite.

Občianska seberealizácia: v komunite.

Štúdia ICCS 2009 zisťovala na Slovensku v testovanej škole vedomosti, postoje a názory žiakov 8. ročníkov ZŠ a 4. ročníkov OGY, názory a postoje učiteľov týchto žiakov a riaditeľov škôl. V SR sa tejto štúdii zúčastnilo 138 škôl (z nich 12 OGY), na spracovanie boli použité testy a dotazníky 2 970 žiakov a 1 984 učiteľov. **Hlavného testovania** sa zúčastnili vybrané školy s vyučovacím jazykom slovenským⁴. Samotné testovanie prebiehalo v školách od 18. do 30. mája 2009⁵. V štúdii sa venujeme prezentácii výsledkov, ktoré 14-roční žiaci preukázali v medzinárodnom žiackom teste ICCS 2009 v oblasti občianskych vedomostí.

1.1. Občianske vedomosti

Občianske vedomosti v tejto analýze chápeme ako výsledok kognitívnych procesov, ktoré žiaci uplatňujú pri odpovediach na jednotlivé otázky, ktoré sa týkajú občianstva a ktoré sú kľúčovým výsledkom občianskeho vyučovania na škole. Občianske vedomosti sú pritom zásadné z hľadiska efektívnej občianskej participácie (Schulz, Ainley a kol., 2010a a 2010b).

⁴ Výskumu sa zúčastnili iba žiaci, ktorí navštevovali školy s vyučovacím jazykom slovenským.

⁵ Použité boli výhradne papierové testovacie nástroje: Vedomostný test, Dotazník pre žiaka, Euromodul s testovou a dotazníkovou časťou, Dotazník pre učiteľa, Školský dotazník pre riaditeľa. Zber údajov na každej škole organizoval koordinátor výskumu na škole, ktorý sa zúčastnil školenia.

Úroveň občianskych znalostí môžu ovplyvňovať najrozličnejšie faktory, ako napríklad individuálne charakteristiky žiaka (jeho vek alebo pohlavie), jeho rodinné zázemie (socio-ekonomický index rodiny žiaka – SEI), prostredie školy a triedy, vzdelávací systém, ale aj miestne spoločenstvo. Je teda zrejmé, že sa mladí ľudia o svojich občianskych právach a povinnostiach dozvedajú nielen na hodinách občianskej výchovy, ale tiež prostredníctvom interakcie s občianskymi združeniami, hnutiami a iniciatívami (Torney – Purta a kol., 2001).

Žiacky test pokrýval štyri špecifické oblasti: občiansku spoločnosť a systémy, občianske princípy, občiansku angažovanosť a občianske identity.

Proporcija jednotlivých položiek týchto 4 oblastí bola nasledovná:

- občianska spoločnosť a systémy – 40 %,
- občianske princípy – 30 %,
- občianska angažovanosť – 20 %,
- občianske identity – 10 %.

Každá z nich obsahovala dve vedomostné oblasti – *znalosti* a *zdôvodňovanie a analýza*, ako to uvádza *ICCS Assessment Framework* (Schulz a kol., 2008).

Proporcija dvoch kognitívnych oblastí (Schulz, Ainley a kol., 2010a a 2010b) bola nasledovná:

- *znalosti* – 25 %,
- *zdôvodňovanie a analýza* – 75 %.

Jednotlivé položky v žiackom teste boli priradené k vyššie uvedeným oblastiam a za každú túto oblasť sme skonštruovali škálu znalostí a porozumenia, ktorých priemer bol pre SR štandardizovaný na hodnotu 100. Vďaka tomu môžeme porovnávať výkony žiakov z hľadiska pohlavia, typu a veľkosti školy, veľkosti triedy, socio-ekonomického indexu⁶ rodiny žiakov, medzi jednotlivými regiónmi SR (pozri výskumná otázka č. 1).

Čím lepšie boli vedomosti žiakov v štyroch špecifických oblastiach, tým vyššie skóre získali na jednotlivých škálach. Údaje zo žiackeho testu sa využili aj na konštrukciu celkovej škály občianskych znalostí, ktorá umožňuje medzinárodnú komparáciu. Škála občianskych znalostí demonštruje, ako dokážu žiaci operovať s konkrétnymi faktami a dobre známymi prvkami občianskej výchovy a občianstva, ale aj akú majú schopnosť porozumieť širšiemu kontextu politiky,

⁶ Pre porovnanie žiakov podľa ich socio-ekonomického prostredia (rodina) bol použitý osobitý Socio-ekonomický index rodiny žiaka (SEI). Vznikol na základe kombinácie indikátora „postavenie otca a matky v zamestnaní“.

ako aj inštitucionálnym procesom fungovania občianskej spoločnosti (Schulz, Ainley a kol., 2010a a 2010b).

1.1.1 Občianska spoločnosť a systémy

Prvá oblasť, na ktorú sa zamerl medzinárodný žiacky test znalostí a porozumenia, je občianska spoločnosť a systémy. Zaoberá sa tým, ako fungujú spoločnosti z hľadiska formálnych a neformálnych mechanizmov, systémov a organizácií.

Túto oblasť si lepšie objasníme, ak budeme bližšie charakterizovať jej tri podoblasti:

1. *Občania*: vzťahy medzi jednotlivcami a spoločnosťou, občianske roly, práva, povinnosti, príležitosti,
 2. *Štátne inštitúcie*: vláda a legislatíva,
 3. *Občianske inštitúcie*: odbory, politické strany, záujmové organizácie, médiá.
- Viac pozri *ICCS Assessment Framework* (Schulz a kol., 2008).

Otázky, ktoré dostali žiaci v tejto oblasti, sa týkali takých tém, ako je podpora demokracie, verejná diskusia, politické systémy, ombudsman, záujmové skupiny, médiá, vzťah demokracie a náboženstva, občianska sloboda, občianske práva a ďalšie prejavy demokracie.

Vybrali sme niekoľko príkladov práve tých otázok, v ktorých nedosiahli naši žiaci dobré výsledky. Tak chceme ilustrovať, že existujú tematické oblasti, na ktoré žiaci nedokázali správne odpovedať aj preto, že samotné otázky sú relatívne komplikovane formulované. Súčasne uvidíme aj odpovede, ktoré žiaci preferovali pred správnou možnosťou.

V tejto oblasti najhoršie výsledky dosiahli žiaci pri otázkach vlastníctva médií, ale aj pri otázkach podstaty a fungovania nátlakových skupín. Druhá skupinu otázok so slabšími výsledkami predstavujú témy darov pre politické strany, oddelenia zákonodarnej a súdnej moci v krajine a napokon vzťahu diktatúry a demokracie.

Uvádzame na ilustráciu ukážky testovacích otázok, ktoré IEA uvoľnila. Bez toho, aby sme spochybňovali konštrukciu pripravených **odpovedí**, umožníme učiteľom občianskej výchovy, aby sa s niektorými oboznámili a mohli o nich diskutovať. Domnievame sa, že takýto postup vzbudí pozornosť expertov z oblasti politických vied, aby sa venovali týmto otázkam.

Ukážka č. 1. **Úloha na tému: občianska spoločnosť a systémy**

Prečo majú krajiny zákony o obmedzenom vlastníctve médií?		%
☐	Aby rástol zisk mediálnych spoločností.	14,9
☐	Aby umožnili vláde ovplyvňovať informácie uvádzané v médiách.	43,9
☐	Aby zabezpečili dostatočný počet novinárov prinášajúcich správy o vláde.	8,1
☒	Najskôr preto, aby médiá mohli predstavovať rozličné názory.	33,1

(Správna odpoveď je označená krížikom.)

Ukážka č. 2. **Úloha na tému: občianska spoločnosť a systémy**

V mnohých krajinách jedna skupina ľudí tvorí zákony v parlamente. Iná skupina ľudí tieto zákony používa v praxi na súdoch.

Čo je najlepší dôvod mať takýto systém?		%
☐	Umožňuje mnohým ľuďom robiť zmeny v zákonoch.	6,6
☐	Jednoduchí občania tak môžu ľahko porozumieť právnemu systému.	36,2
☐	Znamená to, že zákony môžu byť utajené, kým sa použijú v praxi na súdoch.	8,3
☒	Znamená to, že ani jedna skupina nemá úplnú moc nad zákonmi.	49,0

(Správna odpoveď je označená krížikom.)

Ukážka č. 3. **Úloha na tému: občianska spoločnosť a systémy**

Diktátor súhlasí s obnovením demokracie vo svojej krajine.

Ktorá z nasledujúcich činností by bola najpresvedčivejším dôkazom na podporu tvrdenia, že diktátor podporuje demokraciu?		%
☐	Urobí vyhlásenie podporujúce iných predstaviteľov jeho strany.	26,3
☐	V najväčšom meste usporiada slávnostnú prehliadku za demokraciu.	13,2
☒	Súhlasí s dátumom národných volieb vrátane kandidátov viacerých strán.	46,6
☐	Rozpráva sa s reportérom jedných novín o potrebe demokracie.	13,9

(Správna odpoveď je označená krížikom.)

1.1.2 Občianske princípy

Druhá oblasť zahŕňa princípy, ktoré tvoria základ občianskej spoločnosti. Tvoria ju tri podoblasti: *rovnosť* (ľudia sú si od narodenia rovní, právo na spravodlivé zaobchádzanie), *sloboda* (sloboda vyznania, slova, od strachu a nedostatku, aktívna ochrana slobody) a *sociálna súdržnosť* (spolupatričnosť medzi jednotlivcami a miestnymi spoločenstvami, uznanie rozličnosti). Viac v *ICCS Assessment Framework* (Schulz a kol., 2008).

Jednotlivé otázky v tejto oblasti sa zaoberajú napríklad ľudskými právami, toleranciou s odlišnými názormi, problémom minorít, sociálnou spravodlivosťou, demokratickými princípmi, volebnými princípmi a cenzúrou.

Ukážka č. 4. Úloha na tému: občianske princípy

Na obrázku je nálepka, ktorú si ľudia môžu kúpiť na internete.

Táto nálepka je zostavená zo symbolov predstavujúcich rozličné spôsoby nazerania na svet. Symboly sú usporiadané tak, aby vytvárali anglické slovo „coexist“, koexistovať, čo znamená „spolunažívať“.

Aký je najpravdepodobnejší cieľ tejto nálepky?	%
☐ Ukázať, že rozličné spôsoby nazerania na svet sú rovnaké.	8,3
☐ Ukázať, že ľudia by mali starostlivo zvažovať, čomu veria.	10,3
☒ Ukázať, že ľudia môžu akceptovať iných, aj keď majú odlišné presvedčenie.	77,0
☐ Ukázať, že ľudia s odlišným nazeraním na svet nikdy nemôžu spolu žiť šťastne.	4,3

(Správna odpoveď je označená krížikom.)

Nasledovná úloha pozostávala z dvoch otázok.

Ukážka č. 5. **Úloha na tému: občianske princípy**

V krajine K. je menšinová skupina ľudí, ktorých jazyk je odlišný od oficiálneho (štátneho) jazyka krajiny. Táto skupina má svoje vlastné školy, kde sa deti vyučujú a učia iba vo svojom vlastnom tradičnom jazyku.		
Vláda krajiny K. rozhodne, že všetky školy musia vyučovať všetky deti iba v oficiálnom (štátnom) jazyku krajiny. Vláda urobí toto rozhodnutie preto, lebo sa nazdáva, že to pomôže deťom menšinovej skupiny.		
Ktorý z nasledujúcich argumentov najlepšie podporuje rozhodnutie vlády?		%
☐	Bude to mať za následok, že deti prestanú doma hovoriť svojim tradičným jazykom.	2,8
☐	Škola tak bude pre deti zaujímavejšia.	6,3
☒	Deti tak dostanú väčšiu šancu plne sa začleniť do širšieho spoločenstva.	80,0
☐	Pomôže to deťom ľahšie sa naučiť svoj tradičný jazyk doma.	10,9

(Správna odpoveď je označená krížikom.)

Čo je najlepší argument proti rozhodnutiu vlády?		%
☐	Vyučovacie predmety by nemali byť ovplyvňované vládami.	15,4
☐	Vlády by mali akceptovať, že je potrebný viac ako jeden oficiálny jazyk.	29,3
☒	Vlády sú zodpovedné za ochranu kultúr menšinových skupín.	48,8
☐	Deti menšinových skupín sa môžu sťažovať na vyučovanie oficiálneho jazyka.	6,5

(Správna odpoveď je označená krížikom.)

1.1.3 Občianska angažovanosť

Oblasť občianskej angažovanosti sa zaoberá účasťou občanov na aktivitách v ich občianskych spoločenstvách. Občiansku angažovanosť tvoria nasledovné tri podoblasti:

1. *rozhodovanie* (aktívna angažovanosť napr. vo voľbách),
2. *ovplyvňovanie* (účasť na demonštráciách, protestných akciách, etické spotrebiteľstvo, verejné diskusie)
3. *angažovanosť v miestnych spoločenstvách* (dobrovoľníctvo, účasť v rozličných organizáciách).

Viac pozri *ICCS Assessment Framework* (Schulz et al., 2008).

Otázky sa v tejto oblasti zamerali predovšetkým na znalosti o voľbách, formách verejného protestu a záujmových skupín. Výsledky, ktoré žiaci dosiahli, boli väčšinou na adekvátnej úrovni a správne odpovede sa pohybovali na úrovni 80 – 90 % úspešnosti.

Ukážka č. 6. Otázka na tému: občianska angažovanosť

Martin si kúpi nové topánky do školy. Potom sa dozvie, že jeho topánky vyrobila spoločnosť, ktorá v továrni zamestnáva malé deti a platí im za prácu veľmi málo peňazí. Martin hovorí, že už svoje nové topánky nebude nosiť.	
Prečo Martin odmieta nosiť svoje nové topánky?	%
☐ Myslí si, že topánky vyrobené deťmi dlho nevydržia.	8,8
☒ Nechce dať najavo, že podporuje spoločnosť, ktorá ich vyrobila.	61,1
☐ Nechce podporovať deti, ktoré ich vyrobili.	16,4
☐ Je nahneváný, že za topánky zaplatil viac, ako je ich skutočná hodnota.	13,7

(Správna odpoveď je označená krížikom.)

Ukážka č. 7. Otázka na tému: občianska angažovanosť

Martin chce, aby aj iní ľudia odmietli kupovať tieto topánky.	
Ako najlepšie sa môže o to pokúsiť?	%
☐ Kúpiť všetky tie topánky sám, aby ich nemohol kúpiť nikto iný.	1,1
☐ Vrátiť topánky do obchodu a pýtať si naspäť peniaze.	4,0
☐ Zablockovať vchod do obchodu, aby tam ľudia nemohli vojsť.	1,0
☒ Informovať iných ľudí, ako sa topánky vyrábajú.	93,9

(Správna odpoveď je označená krížikom.)

1.1.4 Občianske identity

Táto oblasť sa zaoberá občianskymi identitami, teda tým, ako žiaci vnímajú sami seba ako občanov. Žiakov chápe výskum ICCS ako aktérov občianskej sféry na miestnej, regionálnej, národnej a globálnej úrovni, z čoho vyplýva mnohorakosť ich občianskych identít. Oblasť občianskych identít sa skladá z dvoch podoblastí:

1. *predstava o sebe ako o občanovi* (hodnoty a pocity, ktoré sa viažu k pozícii v miestnom spoločenstve, občianske dilemy),
2. *občianska prepojenosť* (občianske roly v miestnych spoločenstvách, tolerancia odlišností, hodnotové systémy). Pozri viac *ICCS Assessment Framework* (Schulz et al., 2008).

Jednotlivé otázky sa v tejto oblasti týkali najmä občianskych hodnôt, rešpektovania či tolerancie odlišných kultúr, predsudkov, porozumenia princípov sociálneho štátu.

Ukážka č. 8. **Otázka na tému: občianske identity**

<i>Tri z týchto tvrdení sú fakty a jedno je názor. Ktoré z nasledujúcich tvrdení je názor?</i>	%
☐ Každá krajina má svoju vlastnú vlajku a štátnu hymnu.	10,1
☐ Organizácia spojených národov má svoju vlastnú vlajku, hoci to nie je krajina.	10,6
☒ Každý by si mal ctiť vlajku a hymnu svojej krajiny.	66,9
☐ Vlajky často nachádzame na lodiach patriacich nejakému národu.	12,3

(Správna odpoveď je označená krížikom.)

1.2 Celková škála znalostí a porozumenia

Podľa dosiahnutých priemerných výsledkov boli žiaci jednotlivých krajín zaradení do štyroch úrovní občianskych vedomostí. Tieto údaje hovoria o kvalite vedomostí žiakov a tým aj výučby.

Žiaci s vedomostnou úrovňou 3 preukázali skôr celostné ako segmentované vedomosti, spájajú procesy spoločenskej a politickej organizácie, právne a inštitucionálne mechanizmy, ktoré sú používané na ich kontrolu. Tvorja si presné predstavy o výhodách, motivácii a pravdepodobných výsledkoch inštitucionalizovanej politiky a občianskych aktivít. Vedia integrovať, odôvodniť a posúdiť danú situáciu, politiku alebo právne predpisy založené na princípoch, na ktorých sú postavené. Žiaci na úrovni 3 preukazujú širokú znalosť sily medzinárodnej ekonomiky a strategickú povahu aktívnej účasti.

Žiaci s vedomostnou úrovňou 2 mali široké poznatky o zastupiteľskej demokracii ako politického systému. Poznajú spôsoby, akými môžu byť inštitúcie a právne predpisy použité na ochranu a podporu hodnôt a princípov spoločnosti. Poznajú potenciálnu úlohu občanov ako voličov v zastupiteľskej demokracii, vedia zovšeobecniť zásady a hodnoty na základe konkrétnych príkladov politiky a právnych predpisov (vrátane ľudských práv). Vplyv aktívneho občianstva chápu žiaci aj mimo miestnej komunity. Vedia zovšeobecniť roly jednotlivých aktívnych občanov v širšej občianskej spoločnosti a vo svete.

Žiaci s vedomostnou úrovňou 1 preukázali poznanie rovnosti, sociálnej súdržnosti a slobody ako princípov demokracie. Tieto všeobecné zásady chápu v každodenných situáciách, ktoré sa týkajú ochrany pri útoku na tieto zásady. Žiaci prejavujú znalosť základných pojmov jednotlivca ako aktívneho občana: rozoznávajú potrebu dodržiavania zákona ako potrebu jednotlivca; spájajú individuálne možnosti jednania s možnými výsledkami; dávajú do súvislosti osobné vlastnosti jednotlivca so schopnosťou uskutočniť zmeny.

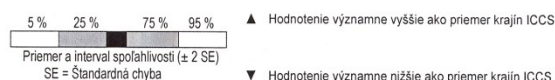
Údaje za súbor ICCS boli štandardizované na hodnotu 500 bodov so štandardnou odchýlkou 100 bodov. Podľa údajov v grafe č. 1 na vrchole rebríčka sú krajiny, medzi ktorými rozdiel na prvom a štvrtom poradí je 17 bodov (Fínsko, resp. Taiwan). O menej ako 39 bodov ďalšie najlepšie umiestnenie dosiahlo Švédsko, za ním nasledovali Poľsko, Írsko, Švajčiarsko, Lichtenštajnsko, Taliansko, potom **Slovenská republika so skóre 526,8 bodov** a ďalšie krajiny, medzi nimi aj Estónsko, Slovinsko a Česká republika – bývalé postsocialistické krajiny, väčšinou zo strednej Európy. Všetky tieto krajiny sa umiestnili v skupine s významne lepšími priemernými hodnotami, ako je priemer 38 krajín ICCS. Žiaci Ruska a Lotyšska dosiahli priemerné hodnoty a ďalšie krajiny, ako Litva a Bulharsko dosiahli podpriemerné výsledky. Ani jedna zo zúčastnených krajín z Južnej Ameriky nedosiahla nadpriemerné ani priemerné výsledky.

Graf č. 1. Priemerné hodnoty občianskych vedomostí, testovaný ročník, priemerný vek a graf percentilov pre jednotlivé krajiny

Krajina	Testovaný ročník	Priemerný vek	Občianske vedomosti					Priemerné skóre	Štandardná chyba	
			200	300	400	500	600			
Fínsko	8	14,7						576,3	(2,4)	▲
Dánsko †	8	14,9						576,3	(3,6)	▲
Republika Kórea ¹	8	14,7						564,8	(1,9)	▲
Taiwan	8	14,2						558,7	(2,4)	▲
Švédsko	8	14,8						537,0	(3,1)	▲
Poľsko	8	14,9						536,3	(4,7)	▲
Írsko	8	14,3						533,7	(4,6)	▲
Švajčiarsko †	8	14,7						531,4	(3,8)	▲
Lichtenštajnsko	8	14,8						531,4	(3,3)	▲
Taliansko	8	13,8						530,7	(3,3)	▲
Slovenská republika ²	8	14,4						528,6	(4,5)	▲
Estónsko	8	15,0						525,3	(4,5)	▲
Anglicko ‡	9	14,0						518,7	(4,4)	▲
Nový Zéland †	9	14,0						516,6	(5,0)	▲
Slovinsko	8	13,7						515,9	(2,7)	▲
Nórsko †	8	13,7						514,5	(3,4)	▲
Belgicko (Flámsko) †	8	13,9						514,0	(4,7)	▲
Česká republika †	8	14,4						510,2	(2,4)	▲
Ruská federácia	8	14,7						506,4	(3,8)	
Litva	8	14,7						505,1	(2,8)	
Španielsko	8	14,1						504,8	(4,1)	
Rakúsko	8	14,4						502,9	(4,0)	
Malta	9	13,9						489,6	(4,5)	▼
Čile	8	14,2						483,0	(3,5)	▼
Lotyšsko	8	14,8						481,6	(4,0)	▼
Grécko	8	13,7						476,0	(4,4)	▼
Luxembursko	8	14,6						473,2	(2,2)	▼
Bulharsko	8	14,7						466,4	(5,0)	▼
Kolumbia	8	14,4						461,9	(2,9)	▼
Cyprus	8	13,9						453,4	(2,4)	▼
Mexiko	8	14,1						451,6	(2,8)	▼
Thajsko †	8	14,4						451,5	(3,7)	▼
Guatemala ¹	8	15,6						434,5	(3,8)	▼
Indonézia	8	14,3						432,5	(3,4)	▼
Paraguay ¹	9	14,9						423,7	(3,4)	▼
Dominikánska rep.	8	14,8						380,2	(2,4)	▼

Krajiny, ktoré nevyhoveli kritériám výberu vzorky

Hong Kong	8	14,3						554,1	(5,7)	
Holandsko	8	14,3						493,6	(7,6)	

† Krajina dodržala pravidlá výberu vzorky až po zaradení náhradných škôl

‡ Krajina približne dodržala pravidlá výberu vzorky až po zaradení náhradných škôl.

¹ Krajina testovala vybranú skupinu žiakov na začiatku nasledujúceho školského roku

² Zastúpenie národnosti nezodpovedalo požadovaným medzinárodným kritériám

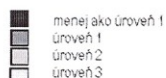
Zdroj: ICCS 2009 International report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries. IEA 2010, s. 75

Graf č. 2. Percentuálne podiely žiakov podľa stupňa úrovne občianskych vedomostí

Krajina	Menej ako úroveň 1 (menej ako 395 bodov)	Úroveň 1 (od 395 do 478 bodov)	Úroveň 2 (od 479 do 562 bodov)	Úroveň 3 (563 a viac bodov)
Fínsko	2,1 (0,3)	10,2 (0,7)	30,0 (1,2)	57,7 (1,3)
Dánsko †	3,7 (0,5)	12,7 (0,8)	27,5 (1,1)	56,1 (1,6)
Republika Kórea ¹	2,5 (0,3)	12,0 (0,6)	31,5 (0,9)	54,0 (1,1)
Taiwan	4,9 (0,4)	15,3 (0,8)	29,5 (1,0)	50,4 (1,3)
Lichtenštajnsko	7,5 (1,4)	17,6 (1,9)	30,2 (2,4)	44,7 (2,0)
Írsko	9,9 (1,1)	19,9 (1,4)	29,1 (1,2)	41,1 (1,8)
Poľsko	8,6 (1,0)	19,4 (1,1)	30,9 (1,0)	41,1 (2,0)
Švédsko	7,8 (0,8)	20,5 (0,9)	31,7 (1,1)	40,1 (1,4)
Taliansko	7,1 (0,7)	20,2 (1,0)	35,2 (1,0)	37,6 (1,5)
Slovenská republika²	7,2 (0,9)	22,1 (1,4)	33,9 (1,4)	36,7 (2,2)
Švajčiarsko †	5,6 (0,8)	20,5 (1,5)	37,3 (1,3)	36,6 (1,8)
Estónsko	8,2 (1,1)	21,8 (1,3)	34,4 (1,4)	35,6 (2,1)
Nový Zéland †	14,4 (1,2)	22,0 (1,5)	28,1 (1,4)	35,5 (2,1)
Anglicko ‡	12,7 (1,2)	22,2 (0,9)	30,8 (1,2)	34,3 (1,6)
Nórsko †	11,3 (0,9)	23,6 (1,1)	33,4 (1,1)	31,7 (1,3)
Slovinsko	8,6 (0,9)	25,0 (1,1)	36,3 (1,2)	30,1 (1,2)
Belgicko (Flámsko) †	8,4 (1,2)	23,8 (1,7)	38,8 (1,6)	29,1 (2,1)
Rakúsko	14,6 (1,4)	25,0 (1,2)	31,5 (1,2)	28,9 (1,4)
Česká republika †	9, (0,7)	26,9 (1,0)	35,6 (1,1)	27,9 (1,1)
Španielsko	11,0 (1,3)	26,0 (1,3)	37,0 (1,5)	26,0 (1,8)
Ruská federácia	9,7 (0,9)	28,7 (1,5)	35,8 (1,2)	25,8 (1,8)
Litva	8,8 (0,8)	27,8 (1,2)	38,9 (1,2)	24,5 (1,3)
Malta	17,0 (1,6)	26,1 (1,8)	32,7 (1,9)	23,9 (2,3)
Grécko	22,4 (1,7)	27,9 (1,3)	29,1 (1,1)	20,6 (1,4)
Bulharsko	26,8 (1,8)	26,3 (1,5)	26,9 (1,6)	20,0 (1,9)
Čile	16,3 (1,3)	32,7 (1,2)	31,6 (1,3)	19,4 (1,1)
Luxembursko	21,8 (1,2)	30,4 (1,0)	29,2 (0,8)	18,6 (0,6)
Lotyšsko	15,0 (1,6)	33,4 (1,3)	35,4 (1,7)	16,2 (1,4)
Cyprus	28,1 (1,0)	32,1 (1,0)	27,3 (1,0)	12,5 (0,9)
Columbia	21,2 (1,3)	36,1 (1,0)	31,9 (1,1)	10,8 (0,8)
Mexiko	26,5 (1,3)	36,3 (1,1)	27,3 (1,0)	9,9 (0,8)
Thajsko †	24,6 (1,6)	38,2 (1,4)	29,4 (1,6)	7,8 (1,1)
Paraguay ¹	38,5 (1,9)	34,8 (1,6)	20,1 (1,2)	6,6 (0,7)
Guatemala ¹	30,3 (1,7)	42,3 (1,6)	22,2 (1,4)	5,2 (1,2)
Indonézia	30,3 (1,9)	44,4 (1,5)	21,8 (1,3)	3,5 (0,7)
Dominikánska republika	61,3 (1,6)	30,5 (1,3)	7,4 (0,6)	0,8 (0,2)
Priemer krajín ICCS	15,7 (0,2)	26,0 (0,2)	30,5 (0,2)	27,8 (0,2)

Krajiny sú zoradené zostupne podľa dosiahnutého percenta vedomostnej úrovne 3

V zátvorkách je štandardná chyba.

Krajiny, ktoré nevyhoveli kritériám výberu vzorky

Hong Kong SAR	7 (1,2)	14 (1,4)	30 (1,5)	50 (2,6)
Holandsko	15 (2,7)	28 (2,4)	33 (2,3)	24 (3,0)

† Krajina dodržala pravidlá výberu vzorky až po zaradení náhradných škôl.

‡ Krajina približne dodržala pravidlá výberu vzorky až po zaradení náhradných škôl.

¹ Krajina testovala vybranú skupinu žiakov na začiatku nasledujúceho školského roku.

² Zastúpenie národností nezodpovedalo požadovaným medzinárodným kritériám.

Zdroj: ICCS 2009 International report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries. IEA 2010. s. 79

Údaje v grafe č. 2 zobrazujú podiely žiakov zaradených podľa stupňa úrovne občianskych vedomostí v jednotlivých krajinách. Najväčšie rozdiely sú na začiatku a na konci rebríčka. Takmer tri pätiny fínskych žiakov dosiahli najvyššiu úroveň 3, naopak, úroveň menej ako 1 dosiahli viac ako tri pätiny žiakov Dominikánskej republiky. **Viac ako dve tretiny žiakov v prvej desiatke dosiahli úroveň 3 alebo 2 a Slovensko je medzi nimi.**

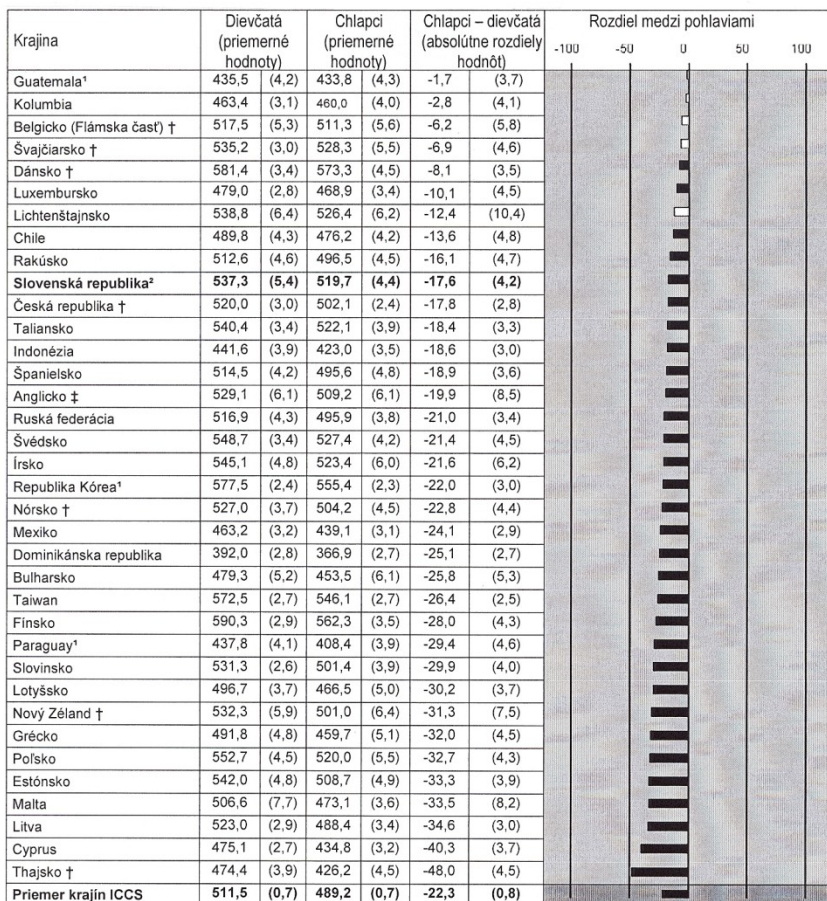
V grafe č. 3 sú údaje za SR. Spomedzi dievčat tri štvrtiny dosiahli úroveň 3 alebo 2, z chlapcov sú to dve tretiny. Ešte výraznejší je tento pomer pre žiakov z rodín s vyšším SEI, z ktorých úroveň 3 alebo 2 dosiahli deväť žiakov z desiatich, so stredným SEI viac ako tri štvrtiny žiakov a s nižším SEI tri pätiny žiakov. Takmer všetci žiaci z gymnázií alebo OGY dosiahli úroveň 3 alebo 2, zo ZŠ ich boli viac ako dve tretiny. V obciach so sídlom školy do 15 000 obyvateľov necelé dve tretiny žiakov dosiahli úroveň 3 alebo 2, v obciach do 30 000 obyvateľov sú ich tri štvrtiny a vo väčších mestách nad 30 000 obyvateľov je takýchto žiakov päť zo šiestich. Na západnom Slovensku dosiahli úroveň 3 alebo 2 na ZŠ takmer tri štvrtiny, na strednom a východnom Slovensku necelé dve tretiny. Úroveň 3 alebo 2 dosiahli dve tretiny žiakov z tried do 17 žiakov a s 18 – 20 žiakmi. V triedach s 27 a viac žiakmi úroveň 3 alebo 2 dosiahli piati žiaci zo šiestich.

Rozdiely občianskych vedomostí podľa pohlavia v grafe č. 4 ukazujú, že sú vo všetkých krajinách vyššie v prospech dievčat ako chlapcov, aj keď nie vždy sú štatisticky významné. V súbore ICCS dosiahli dievčatá priemerné hodnoty 511,5 bodov a chlapci 489,2 bodov, a tieto rozdiely sú významné. Najnižšie rozdiely, nevýznamné, boli vo flámskej časti Belgicka, Kolumbii, Guatemale, Lichtenštajnsku a Švajčiarsku. Rozdiel medzi chlapcami a dievčatami v jednotlivých krajinách bol od - 1,7 po - 48,0 v neprospech chlapcov. **Slovensko sa umiestnilo s rozdielom – 17,4 bodu na 10. priečke**, najväčšie rozdiely, viac ako – 30,0 medzi chlapcami a dievčatami boli v desiatich krajinách, medzi nimi boli bývalé socialistické krajiny, ako napr. Lotyšsko, Poľsko, Estónsko a Litva, ale aj Nový Zéland, Grécko, Malta, Cyprus a Thajsko.

Graf č. 3 Vedomostná úroveň žiakov SR

údaje sú v %	Menej ako úroveň 1	Úroveň 1	Úroveň 2	Úroveň 3		
	(menej ako 395 bodov)	(od 395 do 478 bodov)	(od 479 do 562 bodov)	(563 a viac bodov)		
Výberová vzorka	7,2	22,1	33,9	36,8		
Pohlavie	chlapci	8,6	25,3	32,0	34,1	
	dievčatá	5,9	19,3	35,5	39,3	
Rodinné zázemie žiakov vyjadrené indexom SEI	nižším	9,7	31,4	36,2	22,7	
	stredným	3,2	19,9	37,1	39,8	
	vyšším	2,0	9,2	30,5	58,3	
Typ školy	ZŠ	6,5	25,4	37,3	30,8	
	OGY	0,6	2,0	21,0	76,4	
Veľkosť sídla školy v obyvateľoch	do 3 000	8,7	30,2	34,3	26,8	
	3 001 – 15 000	8,7	27,1	38,8	25,4	
	15 001 – 30 000	2,9	21,2	36,5	39,4	
	30 001 – 100 000	2,8	11,7	32,1	53,5	
Slovensko len ZŠ	nad 100 000	2,3	14,4	32,2	51,1	
	Západné	4,6	22,0	36,8	36,6	
Triedy s počtom žiakov	Stredné	5,8	31,2	37,7	25,4	
	východné	10,1	25,2	37,6	27,1	
	do 17	7,2	26,5	34,6	31,7	
Škola s počtom žiakov	18 – 20	7,4	23,8	37,4	31,4	
	21 – 23	7,7	30,0	39,2	23,1	
	24 – 26	3,9	20,9	36,2	39,0	
	27 a viac	3,1	12,7	29,6	54,6	
Priemer krajín ICCS	do 238	8,9	28,8	37,3	25,0	
	239 – 346	7,3	22,4	34,5	35,9	
	349 – 474	5,6	21,8	38,2	34,3	
	475 – 598	5,4	25,9	37,0	31,7	
	604 a viac	3,0	13,6	31,0	52,5	
Priemer krajín ICCS	16,0	26,0	31,0	28,0		

Graf č. 4. Úroveň občianskych vedomostí podľa pohlavia žiakov

Krajiny, ktoré nevyhoveli kritériám výberu vzorky

Hong Kong	564	(6,5)	543	(8,3)	-21	(9,8)
Holandsko	497	(6,6)	490	(10,4)	-7	(7,9)

V zátvorkách je štandardná chyba.

■ rozdiel je štatisticky významný, na hladine 0,05

□ rozdiel nie je štatisticky významný

† Krajina dodržala pravidlá výberu vzorky až po zaradení náhradných škôl.

‡ Krajina približne dodržala pravidlá výberu vzorky až po zaradení náhradných škôl.

¹ Krajina testovala vybranú skupinu žiakov na začiatku nasledujúceho školského roku.

² Zastúpenie národnosti nezodpovedalo požadovaným medzinárodným kritériám.

Zdroj: ICCS 2009 International report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries. IEA 2010, s. 81

1.3 Výsledky podľa vedomostných oblastí

Tabuľka č. 3. Medzinárodné porovnanie vedomostnej úrovne v šiestich oblastiach

údaje za jednotlivé oblasti priemerné hodnoty	SR					
	O 1	O 2	O 3	O 4	O 5	O 6
výberová vzorka	107,1	108,8	109,0	107,0	110,9	105,7
	ČR					
výberová vzorka	103,9	106,8	108,5	101,8	108,3	103,4
	23 krajín EÚ					
výberová vzorka	105,8	106,1	107,2	105,8	108,0	105,7
	Južná Amerika					
výberová vzorka	96,4	97,2	94,9	99,2	65,5	97,3
	Ázia a Oceánia					
výberová vzorka	97,4	96,5	97,1	95,9	96,1	96,9

Poznámka 1: V tabuľke sú údaje za šesť oblastí, ktoré sme standardizovali za všetkých 38 krajín na hodnotu 100 bodov so štandardnou odchýlkou 20 bodov. To nám umožňuje porovnať výsledky žiakov SR s ostatnými krajinami, pričom hodnoty nad 100 poukazujú na lepšie výsledky a pod 100 na horšie výsledky, aké dosiahli žiaci v 38 krajinách.

Poznámka 2: O 1 = Občianska spoločnosť a systémy, O 2 = Občianske princípy, O 3 = Občianska angažovanosť, O 4 = Občianska identita, O 5 = Vedomosti, O 6 = Odôvodňovanie a analýza.

Každú obsahovú oblasť, ktorú budeme analyzovať, si rozdelíme do niekoľkých podoblastí, ktoré prestupujú isté kľúčové koncepty. Každá obsahová oblasť sa môže hodnotiť aj z hľadiska kognitívnych oblastí. V oblasti *vedomosti* sa od žiakov očakáva, že si vybavia alebo rozoznajú definície, opisy a kľúčové charakteristiky občianskych konceptov a dokážu uviesť príklady. *Odôvodňovanie a analýza* sú kognitívne procesy, ktoré žiaci používajú pri vyhodnocovaní celkom konkrétnych a komplexných situácií, v ktorých dochádza k zapojeniu viac ako jedného konceptu. Očakáva sa, že žiaci dokážu interpretovať informácie, nachádzajú spojitosti, integrujú, zovšeobecňujú, hodnotia, riešia problémy a tvoria hypotézy (Schulz a kol., 2008).

Porovnanie výsledkov podľa údajov v tabuľke č. 2 v rámci Slovenska potvrdzujú, že dievčatá dosahujú vo všetkých oblastiach lepšie výsledky ako chlapci. Tieto rozdiely nie sú až tak výrazné, ako je to v prípade žiakov rozličného SEI rodinného zázemia. Osobitne sa to týka žiakov s nižším indexom rodinného zázemia, ktorých výsledky klesli v oblasti *občianske princípy* a *občianska identita* pod 95 bodov.

Tabuľka č. 4. **Národné porovnania vedomostnej úrovne v šiestich oblastiach**

údaje za jednotlivé oblasti priemerné hodnoty		SR					
		O 1	O 2	O 3	O 4	O 5	O 6
výberová vzorka		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
pohlavie	chlapec	98,4	98,3	98,6	97,9	97,9	99,2
	dievča	101,5	101,6	101,4	102,1	102,1	100,7
rodinné zázemie žiakov vyjadrené indexom SEI	nižším	95,9	64,2	94,9	95,9	93,5	97,0
	stredným	101,0	102,1	102,0	102,4	102,4	101,1
	vyšším	106,8	107,4	106,3	103,6	108,5	104,5
typ školy	ZŠ	98,4	98,5	98,4	99,0	98,1	99,0
	OGY	111,7	111,4	112,1	107,6	114,6	107,4
veľkosť sídla školy v obyvateľoch	do 3 000	97,0	95,7	95,8	97,0	95,4	96,3
	3 001 – 15 000	97,0	95,9	96,8	97,3	95,6	97,7
	15 001 – 30 000	101,1	102,3	101,9	101,3	101,9	102,5
	30 001 – 100 000	104,5	105,7	105,3	103,6	106,7	103,6
	nad 100 000	104,7	106,3	105,2	105,6	106,8	103,3
Slovensko len ZŠ	západné	101,6	102,3	101,8	100,8	102,5	101,2
	stredné	98,3	98,3	99,1	98,4	98,2	99,2
	východné	100,3	99,7	99,3	101,0	99,5	99,7
počet žiakov v triede	do 17	98,3	99,1	98,8	99,3	98,3	97,5
	18 – 20	98,8	98,8	98,6	98,6	98,4	99,6
	21 – 23	96,1	95,3	96,2	97,3	94,9	96,7
	24 – 26	100,3	100,4	100,2	100,4	100,7	101,6
	27 a viac	105,9	105,8	105,5	103,8	106,8	104,2
počet žiakov v škole	do 238	96,3	95,5	95,7	97,9	94,7	96,8
	239 – 346	99,3	98,9	99,7	98,4	99,3	99,2
	349 – 474	100,2	99,7	99,3	99,8	99,7	100,4
	475 – 598	98,9	99,3	98,8	101,9	99,2	100,2
	604 a viac	105,1	105,7	105,6	102,3	106,5	103,0

Pozri poznámky 1 a 2 pod tabuľkou č. 6.

Najlepšie výsledky dosahujú žiaci gymnázií, škôl v krajských sídlach a v Bratislave a Košiciach. Pri sledovaní vplyvu školy na výsledky žiakov v teste ICSS sme použili dva indikátory (počet žiakov v triede a v škole), ktoré by bolo možné interpretovať ako čisto „školské faktory“. Ukazuje sa však, že

menší počet žiakov v triede sa nespája s ich lepšími výsledkami v testoch ICCS. Práve naopak, až s počtom 24 žiakov v triede sa dostávajú žiaci na priemernú úroveň. Pri počte 27 žiakov a viac a v školách nad 604 žiakov sú výsledky nadpriemerné. Takže ani tieto „školské“ indikátory použité v celom výskumnom súbore nemožno interpretovať ako „čisto“ školské faktory. Koniec koncov menšie sídla sa prirodzene spájajú s nižším SEI a väčšie sídla s vyšším SEI. V tomto špecifickom prípade sme však zistili, že v menších lokalitách sú aj menej početné triedy, zatiaľ čo vo veľkých mestách nad 30 000 do 100 000 obyvateľov majú školy štandardne triedy s väčším počtom žiakov.

Medzinárodné porovnania dokazujú, že 14-roční žiaci na Slovensku dosahujú nadpriemerné výsledky v teste ICCS vo všetkých skúmaných oblastiach. Osobitne to vidno v porovnaní so žiakmi Južnej Ameriky, Ázie a Oceánie, ktorých výsledky vo všetkých oblastiach sú pod celkovým priemerom. Porovnania Slovenska s Českom umožňujú konštatovať, že naši žiaci dosahujú lepšie výsledky vo všetkých oblastiach. Lepšie výsledky dosahujú slovenskí žiaci aj v porovnaní so žiakmi 23 krajín EÚ s výnimkou jedinej oblasti, a tou je oblasť 6 (odôvodňovanie a analýza).

Napriek tomu výsledky signalizujú, že pre žiakov SR a ČR je najproblematickejšou oblasťou tá, ktorá si nevyžaduje až tak pamäť a postoje, ale porozumenie otázke – čitateľskú gramotnosť a logické myslenie (oblasť 6).

1.4 Výsledky vedomostného testu a SEI

Naše doterajšie analýzy potvrdili, že **rodinné zázemie (vyjadrené SEI – socio-ekonomickým indexom) má veľký význam z hľadiska formovania občianskych názorov a postojov žiakov, ale aj úrovne ich občianskych vedomostí** v jednotlivých školách podľa ich typov, veľkosti sídla alebo oblasti. Potvrdzujú to aj údaje v tabuľke 3.

Prvá skupina s nižším SEI dosahuje takmer priemernú úroveň (499,4). Druhá a najmä tretia (571,8) skupina žiakov v testoch jednoznačne prevažuje. Rozloženie SEI podľa pohlavia názorne dokumentuje, že podiel dievčat a chlapcov vo všetkých skupinách je podobný. Súčasne aj vidno, že **vo všetkých prípadoch dosahujú dievčatá vo vedomostných testoch lepšie výsledky v porovnaní s chlapcami.**

Odlíšne je rozdelenie žiakov podľa SEI v jednotlivých typoch škôl. Za povšimnutie stojí, že podiel žiakov s nižším SEI je na gymnáziách významne nižší (10,4 %) a vysoký podiel tu majú žiaci s vyšším SEI (40,4 %). Obdobne je nižší podiel žiakov s vyšším SEI na základných školách (14,5 %) a vyšší podiel žiakov s nižším SEI (38,2 %). Tomu zodpovedajú aj výsledky dosiahnuté v teste občianskych vedomostí, ktoré prezentujeme na mnohých miestach tejto štúdie.

Pri pozornejšom pohľade na výsledky žiakov gymnázií podľa ich SEI je

možné si všimnúť, že malá skupina týchto žiakov s nižším SEI dosahuje také isté výsledky (609,4) ako relatívne veľká skupina s vyšším SEI (609,6). To neplatí v prípade žiakov základných škôl, kde výsledky v testoch sa viažu na úroveň SEI a postupne s vyšším SEI rodiny žiaci dosahujú lepšie výsledky (495,1 – 528,8 – 556,6). V zásade sa dá konštatovať, že žiaci gymnázií dosahujú relatívne rovnaké výsledky, ale práve v tomto kontexte sú výsledky žiakov s nižším SEI povšimnutiahodné.

Tabuľka č. 5. Vplyv SEI na priemerné občianske vedomosti žiakov

riadkové % priemer v bodoch		SR					
		nižší SEI		stredný SEI		vyšší SEI	
		%	priemer v teste	%	priemer v teste	%	priemer v teste
výberová vzorka		34,7	499,4	47,6	538,4	17,7	571,8
pohlavie	chlapec	35,2	490,8	45,8	528,1	19,0	565,8
	dievča	34,2	507,9	49,3	547,6	16,5	578,5
typ školy	ZŠ	38,2	495,1	47,3	528,8	14,5	556,6
	OGY	10,4	609,4	49,2	603,0	40,4	609,6
veľkosť sídla školy v obyvateľoch	do 3 000	48,4	489,2	43,0	521,0	8,6	537,6
	3 001 – 15 000	41,5	489,6	46,8	519,0	11,7	543,1
	15 001 – 30 000	32,7	508,9	50,1	548,4	17,2	563,8
	30 001 – 100 000	19,5	534,2	53,0	561,5	27,5	598,8
	nad 100 000	15,9	515,4	44,0	554,7	40,1	582,8
Slovensko len ZŠ	západné	34,0	508,4	47,9	537,7	18,1	561,2
	stredné	42,7	489,9	47,2	518,6	10,1	560,7
	východné	40,6	482,3	46,6	524,3	12,8	543,1
		ČR					
výberová vzorka		34,9	482,6	47,2	514,9	17,9	558,4
		23 krajín EÚ					
výberová vzorka		31,5	484,4	44,1	519,8	24,4	557,6
		Južná Amerika					
výberová vzorka		55,0	435,7	27,3	462,6	17,7	489,8
		Ázia a Oceánia					
výberová vzorka		54,4	437,1	28,7	491,9	16,9	496,8

V jednotlivých sídlach podľa veľkosti sa na školách nachádzajú žiaci s rozličným SEI rodiny. Najviac žiakov s nižším SEI sa nachádza na školách so

sídlom do 3 000 obyvateľov (48,4 %) a najmenej v sídlach do 100 000 obyvateľov (15,9 %). Avšak aj tu platí pozoruhodná tendencia, že žiaci s nižším SEI vo väčších mestách dosahujú porovnateľné výsledky (534,2) s ostatnými žiakmi v týchto školách. Žiaci s vyšším SEI dosahujú takéto vynikajúce výsledky (537,6) aj v školách so sídlom do 3 000 obyvateľov.

Napokon oblasti Slovenska, ktoré v našej konštrukcii kopírujú bývalé tri kraje, majú relatívne obdobné zloženie z hľadiska SEI. Západné Slovensko má však menej žiakov s nižším SEI a viac žiakov s vyšším SEI. Tomu zodpovedá očakávaný výsledok, že žiaci na západnom Slovensku vo všetkých troch skupinách dosahujú nadpriemerné výsledky.

Medzinárodné porovnania ukazujú, že jednotlivé krajiny alebo zoskupenia krajín majú odlišné zastúpenie žiakov podľa SEI rodiny. Zásadne sa odlišuje najmä Európa od Južnej Ameriky a Ázie s Oceániou. Vo výsledkoch občianskych vedomostných testov dosahujú krajiny EÚ, Česko a Slovensko porovnateľné hodnoty aj podľa jednotlivých skupín SEI rodín žiakov.

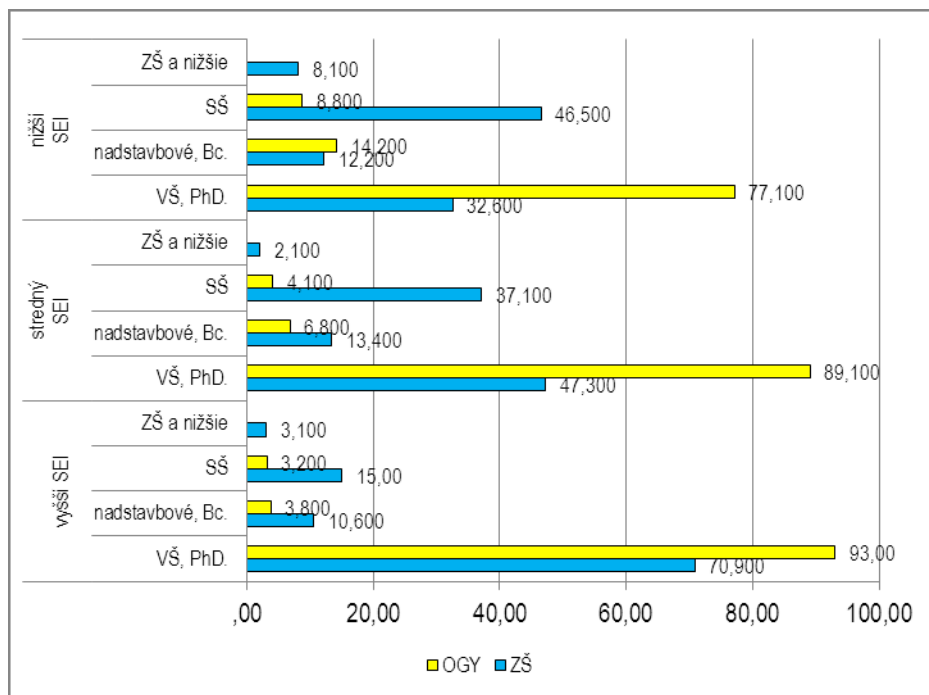
Celkový spoločenský vývoj na Slovensku sa výrazne prejavuje nielen v aktuálnej sociálnej diferenciacii spoločnosti, ale aj v aspiráciách a očakávaniach žiakov z rozličných sociálnych skupín, pokiaľ sa to týka ich vzdelanostnej úrovne v budúcnosti.

Žiaci dostali otázku, ktorou sme chceli zistiť ich očakávania ohľadne ukončenia úrovne vzdelania.

Žiaci s nižším SEI rodiny na ZŠ očakávajú, že ukončia stredoškolské vzdelanie (46,5 %). Žiaci so stredným SEI očakávajú, že získajú nielen stredné (37,1 %), ale aj vysokoškolské vzdelanie (47,3 %). Žiaci s vyšším SEI rodiny očakávajú, že dosiahnu úroveň vzdelanosti ich rodičov (70,9 %), t. j. vysokoškolské vzdelanie.

Žiaci gymnázií očakávajú ukončenie vysokoškolského vzdelania (77,1 %) už aj z rodín s nižším SEI. V tomto sa vlastne nelíšia od žiakov so stredným (89,1 %) a vyšším (93 %) SEI. **Je teda celkom zrejmé, že gymnázium je cesta na dosiahnutie vysokoškolského vzdelania pre všetky sociálne skupiny.**

Graf č. 5. Zavislost' očakávaného vzdelania žiakov od SEI rodiny a typu školy

údaje sú v %.

1.5 Zhrnutie analýzy občianskych znalostí 14-ročných žiakov

Medzinárodné porovnania umožňujú potvrdiť, že 14-roční žiaci na Slovensku dosahujú nadštandardné výsledky v teste ICCS vo všetkých skúmaných oblastiach. Tieto výsledky nie sú prekvapením. Žiaci stredných škôl dosahovali dobré výsledky aj v iných testoch vedomostí, o ktorých sme informovali v tomto časopise (MACHÁČEK, L., 2010).

Porovnania výsledkov v rámci Slovenska potvrdzujú, že dievčatá dosahujú vo všetkých oblastiach lepšie výsledky ako chlapci. Nie sú to však rozdiely až tak významné, ako je to v prípade žiakov rozličného sociálno-ekonomického statusu. Osobitne sa to týka žiakov zaradených do najnižšej kategórie SEI, ktorých výsledky klesajú v niektorých oblastiach pod 95 bodov. Najlepšie výsledky dosahujú žiaci gymnázií a škôl v krajských sídlach.

Podrobnejšia analýza sociálnej skladby žiakov základných škôl a gymnázií objasňuje mnohé z týchto rozdielov. Osobitným a závažným zistením je, že

žiaci s nižším SEI, ktorí sú v súčasnosti na gymnáziách, dosahujú rovnaké výsledky v občianskom vedomostnom teste ako ostatní žiaci. Platí pozoruhodná tendencia, že aj žiaci s nižším SEI vo väčších mestách dosahujú porovnateľné výsledky (534,2) s ostatnými žiakmi v týchto školách.

LITERATÚRA

- MACHÁČEK, L., 2010. Formálna a neformálna edukácia stredoškôľakov k demokratickému občianstvu na Slovensku. *PEDAGOGIKA.SK*, 2010, ročník 1, č. 4: 273 - 293.
<http://www.casopispedagogika.sk/rocnik-1/cislo4/Machacek%20studia%20PG.pdf>
- SCHULZ, W., FRAILLON, J., AINLEY, J., LOSITO, B. KERR, D., 2008. International Civic and Citizenship Education Study: Assessment framework. Amsterdam, The Netherlands: international Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).
- SCHULZ, W., AINLEY, J., KERR, D., LOSITO, B., 2010a. Initial findings from the IEA International Civic and Citizenship Study. Amsterdam, The Netherlands: international Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).
- SCHULZ, W., AINLEY, J., FRAILLON, J., KERR, D., LOSITO, B., 2010b. ICCS 2009 International report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries. Amsterdam, The Netherlands: international Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).
- TORNEY-PURTA, J., LEHMANN, R., OSWALD, H., SCHULZ, W., 2001. Citizenship and education in twenty-eight countries. Amsterdam, The Netherlands: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).

Prof. Mgr. Ladislav Macháček, CSc., sa venuje sociológii mládeže a výchove mládeže k demokratickému európskemu občianstvu s osobitným dôrazom na otázky politickej a občianskej participácie súčasnej generácie mládeže. *Posledné publikácie:* Kapitoly zo sociológie mládeže. Výchova mládeže k európskemu demokratickému občianstvu (2002), Úvod do politickej sociológie mládeže (2008), Občianska participácia a volebné správanie študentov na Slovensku (2010), Úvod do sociológie mládeže (2011).

Prof. Mgr. Ladislav Macháček, CSc.
Fakulta sociálnych vied, Katedra politológie, UCM
Bučianska 4/A, 917 01 Trnava
Slovenská republika
E-mail: ladislav.machacek@ucm.sk